

УДК 378:159.9

О. А. Шолох

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-5258-8086>

Викладач кафедри педагогіки, методики викладання історії та суспільних дисциплін
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка,
м. Чернігів, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуті сучасні підходи до розвитку педагогічної майстерності викладачів вищої школи, представлені різновекторні аспекти розвитку педагогічної майстерності в умовах університетської освіти. Проаналізовано теоретичні основи дослідження сутності педагогічної майстерності викладачів вищої школи. Визначено та обґрунтовано структурні компоненти педагогічної майстерності: гуманістична спрямованість, педагогічні здібності, педагогічна техніка, педагогічна компетентність як показники педагогічної майстерності. Уточнено, що педагогічна майстерність – це сукупність особистісно-ділових якостей і професійної компетентності педагога.

Ключові слова: педагогічна майстерність, педагогічна компетентність, викладачі вищої школи.

Постановка проблеми. Процеси європейської інтеграції охоплюють дедалі більше сфер життєдіяльності суспільства, включаючи і вищу освіту. Україна чітко визначила орієнтир на входження в освітній і науковий простір Європи, здійснює модернізацію освітньої діяльності в контексті європейських вимог, дедалі наполегливіше працює над опануванням основних засад Болонського процесу.

Прийняття Закону «Про вищу освіту» в Україні зумовлене необхідністю кардинальних змін у діяльності викладачів вищої школи, спрямованих на підвищення якості і конкурентоспроможності освіти, вирішення стратегічних завдань, що стоять перед національною системою освіти в нових економічних і соціокультурних умовах, інтеграцію її в європейський освітній простір.

Актуальність проблеми вже відслідковується в сутності поняття «педагогічна майстерність», яке досить широко та повно розкрито у «Педагогічній енциклопедії»: «...це високе мистецтво виховання і навчання, що постійно вдосконалюється, доступне кожному педагогу, який працює за покликанням і любить дітей. Педагог – це спеціаліст високої культури, який глибоко знає свій предмет, добре ознайомлений з відповідними галузями науки чи мистецтва, практично розбирається в питаннях загальної і, особливо, дитячої психології, досконало володіє методикою навчання і виховання» [10, с. 739].

У психолого-педагогічній літературі дефініція «педагогічна майстерність» трактується по-різному. Наприклад, М. І. Дяченко зазначає: «Педагогічна майстерність – це високий рівень професійної діяльності викладача. Ззовні вона проявляється в успішному творчому вирішенні найрізноманітніших педагогічних завдань, в ефективному досягненні способів і цілей освітньої діяльності. З внутрішньої сторони майстерність – це функціонуюча система знань, умінь, навичок, психічних процесів, властивостей особистості, що забезпечує виконання педагогічних задач» [2].

Педагогічна майстерність досліджувалася вченими в різних аспектах: розкриття теоретичних основ педагогічної майстерності (І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос, О. Г. Мирошник, В. А. Семиченко, Н. М. Тарасевич); формування професійної компетентності педагога (О. М. Алексюк, І. Д. Бех, І. А. Зязюн, В. Н. Кузьміна, А. К. Маркова, В. В. Олійник, В. А. Семиченко); формування психолого-педагогічної компетентності педагога (Л. М. Карамушка, М. І. Лук'янова); формування соціально-психологічної компетентності педагога (Я. Л. Коломенський, Л. В. Кондрашова, Г. С. Костюк, В. А. Крутецький, С. Д. Максименко, Н. В. Чепелева).

Мета статті – розкрити теоретичні аспекти розвитку педагогічної майстерності викладача вищої школи.

Використані теоретичні методи: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення.

Результати дослідження. Своє бачення щодо розвитку педагогічної майстерності неодноразово висловлював А. С. Макаренко, який вважав, що педагогічна майстерність не є справою талановитих людей, що майстром може зробитися кожний, якщо йому допоможуть і якщо він сам буде над цим працювати [7]. Педагог багато розмірковував про педагогічну майстерність на сторінках своїх праць, зокрема у таких, як «Педагогічна поема», «Деякі висновки з мого педагогічного досвіду», «Про мій досвід», «Мої педагогічні погляди» тощо. Він був переконаний, що майстерність завжди розвивається в діяльності, але до неї не зводиться, не обмежується лише високим рівнем розвитку соціальних узагальнених умінь. Сутність її – в особистості педагога, його позиції, здатності проявляти творчу ініціативу.

Педагогічна майстерність, що базується на вміннях, кваліфікації, на думку А. С. Макаренка, – це знання педагогічного процесу, вміння його побудувати, привести в рух [7]. Тому нерідко педагогічну майстерність зводять до вмінь і навичок педагогічної техніки, в той час, як це – тільки один із компонентів майстерності, що проявляється ззовні. А. С. Макаренко стверджував, що «педагогічна майстерність може бути доведена до великого ступеня досконалості, майже до ступеня техніки ...» [7, с. 368-369].

Серед здібностей, завдяки яким А. С. Макаренко досяг успіхів у розв'язанні педагогічних завдань, передусім варто назвати здібності відчувати й розуміти глибини людської психіки, її особливості. «Я вмів розпізнавати, – писав педагог, – їхні почуття з ознак, мені одному відомих: з глибини погляду, з рум'янцю ніяковості, з далекої уваги з-за рогу, з ледь охриплого голосу, зі стрибків і бігу після зустрічі» [7, с. 442]. Завдяки спостережливості педагог-новатор міг блискуче діагностувати ситуацію, що забезпечувало точний прогноз настрою або поведінки підлітка чи дорослого. Таке тонке і глибоке знання особистості вихованців пояснюється педагогічною інтуїцією та талантом А. С. Макаренка – він доклав багато зусиль для фіксації та терплячого накопичення знань про кожного вихованця.

Для педагогів-вихователів сучасності суттєвого значення і вагомості набуває таке висловлювання великого педагога: «Майстерність вихователя не є якимось особливим мистецтвом, але це спеціальність, якій потрібно навчати, як потрібно навчати лікаря його майстерності, як потрібно навчати музиканта» [7, с. 236]. А. С. Макаренко застерігав, що не можна здійснювати виховання молоді з розрахунку лише на талант. «Потрібно говорити тільки про майстерність, тобто про дійсні знання виховного процесу, про виховані уміння. Я на досвіді прийшов до переконання, що розв'язує питання майстерність, основана на вмінні, на кваліфікації» [7, с. 236].

Удосконаленню педагогічної майстерності педагога особливу увагу приділяв В. О. Сухомлинський. Вагоме значення мають положення його праць про способи формування педагогічної майстерності викладача. Головною невичерпною проблемою В. О. Сухомлинський вважав удосконалення педагогічної майстерності на основі постійного духовного зростання педагога, його знань і культури. Педагог стверджував: «В індивідуальній роботі з досвідченим педагогом завдання директора полягає в тому, щоб разом з ним (часто більше завдяки здібностям педагога, ніж директора) знайти ту сферу творчості, з якої починається даліше вдосконалення педагогічної майстерності. А вдосконаленню в нашій роботі немає меж» [12, с. 74].

Розкриваючи роль учителя в духовному житті колективу та особистості, В. О. Сухомлинський зазначав: «Мистецтво впливу особи вихователя на колектив вихованців полягає в тому, щоб, говорячи про будь-який предмет, він доторкався до сердець конкретних вихованців, пробуджував в них думки й тривоги про самих себе і зрештою приводив до найживотворнішого джерела вихованця – прагнення» [12, с. 595].

Великий педагог радив колегам розвивати мистецтво індивідуальної бесіди з вихованцем. «Уміння вислухати скаргу, взагалі, уміння слухати дитину – велике педагогічне мистецтво. Там, де немає цього мистецтва, немає і не може бути виховання» [12, с. 604]. Щодо питання майстерності виховної роботи В. О. Сухомлинський мав таке бачення: «Добре керувати школою означає добре знати науку виховання, яка повинна стати основою наукового керівництва вихованням і освітою, організації роботи колективу школи – вчителів та учнів: бути майстром навчально-виховного процесу, володіти мистецтвом впливу на дитину, підлітка, юнака, дівчину. Адже виховання в широкому розумінні – це постійне збагачення – оновлення як тих, хто виховується, так і тих, хто виховує» [12, с. 31].

Безперечно, проблема педагогічної майстерності на всіх етапах розвитку системи освіти в Україні перебувала в центрі уваги вчених-педагогів та психологів. Чимало українських учених сучасності досліджують проблему педагогічної майстерності – І. А. Зязюн, О. В. Киричук, В. М. Мадзігон, В. В. Олійник та інші.

Проблемі дослідження педагогічної майстерності викладача присвячені наукові праці І. А. Зязюна, який є фундатором цього науково-практичного напрямку в системі середньої та вищої освіти в Україні.

І. А. Зязюн розглядає сутність педагогічної майстерності в різних аспектах: як найвищий рівень педагогічної діяльності (характеризуємо якість результату) та як вияв творчої активності особистості педагога (характеризуємо психологічний механізм успішної діяльності). Учений так розкриває сутність

цієї педагогічної категорії: «Педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі» [4, с. 30].

Ураховуючи положення досліджень вітчизняних і зарубіжних учених, авторських наукових праць із проблем педагогічної діяльності, І. А. Зязюн розробив критерії майстерності педагога: «Критеріями майстерності педагога є доцільність (за спрямованістю), продуктивність (за результатами), діалогічність (за характером стосунків з студентами), оптимальність (у виборі засобів), творчість (за змістом діяльності)» [4, с. 37]. При цьому у процесі набуття майстерності вченим виокремлено такі рівні: елементарний (наявність окремих якостей професійної діяльності, володіння знаннями); базовий (володіння основами педагогічної майстерності: знання, володіння методикою викладання, гуманістичне спрямування педагогічних дій, позитивні стосунки з студентами, вміння організувати навчально-виховний процес); досконалий (чітка спрямованість дій педагога, їх висока якість, діалогічна взаємодія у спілкуванні, планування власної діяльності на тривалий проміжок часу з орієнтацією на розвиток особистості студента); творчий рівень (ініціативність і творчість у професійній діяльності, самостійне конструювання оригінальних, педагогічно доцільних, прийомів взаємодії, застосування рефлексивного аналізу, сформованість індивідуального стилю професійної діяльності).

На основі педагогічних досліджень І. А. Зязюна визначаємо провідні здібності до педагогічної діяльності: комунікативність; перцептивні здібності; динамізм особистості; емоційна стабільність; оптимістичне прогнозування; креативність [4].

Натомість, у педагогічному словнику В. М. Мадзігон пропонує таке визначення поняття «майстерність»: «Майстерність – високе мистецтво в якійсь галузі, вправність у виконанні певного виду діяльності. Майстерність передбачає наявність професійних знань, умінь та навичок... Майстерність є також рисою, яка відрізняє одного працівника від іншого, адже він творить щось неповторне, нестандартне» [9, с. 300]. Майстерність, на думку автора, передбачає розвиненість відповідних підструктур та якостей особистості, пов'язаних з такими її діяльними проявами, як операційно-технічні, мотиваційно-потрібні, когнітивні, морально-вольові.

На основі аналізу наукових праць інших учених робимо висновок про різноманітність підходів до визначення поняття «педагогічна майстерність». Так, Н. В. Кузьміна та Н. В. Кухарева визначають педагогічну майстерність як «найвищий рівень педагогічної діяльності, який виявляється в тому, що у відведений час педагог досягає оптимальних наслідків» [6, с. 20]. Окрім цього, Н. В. Кузьміна визначає майстерність як «володіння професійними знаннями, вміннями і навичками, що дозволяють спеціалісту успішно дослідити ситуацію (об'єкти і умови діяльності), сформулювати професійні задачі, виходячи із ситуації, та успішно їх розв'язувати відповідно до цілей, які поставлені перед наукою чи виробництвом» [6, с. 21-22].

Майстерність формується на основі практичного досвіду. Але не весь досвід стає джерелом професійної майстерності. Таким джерелом є тільки праця, осмислена з точки зору її сутності, цілей і технології діяльності. Педагогічна майстерність – це сукупність особистісно-ділових якостей і професійної компетентності педагога.

Н. В. Кузьміна пропонує виділити три рівні діяльності викладача:

- майстерність відсутня, але деякі компоненти в діяльності викладача та його особистості обумовлюють можливість її існування;
- про викладача говорять, що він «гарний викладач», «майже майстер», але за певними ознаками його не вважають майстром;
- викладача характеризують як майстра своєї справи [6].

Ш. О. Амонашвілі не дає чіткої дефініції педагогічної майстерності, але зауважує, що бути майстром педагогічної справи – це означає мати вихідну позицію, яка є особистісно гуманною, це яскрава особистість, мудра, чуйна, доброзичлива і принципова людина, це першодослідник теоретичних рекомендацій, який може їх переконливо довести або спростувати. Його творчість може збагатити педагогічну науку та практику новими висновками, дати початок новим ідеям і підходам.

На наш погляд, як визначення поняття «педагогічна майстерність» варто вважати такі висновки, зроблені автором: «Здійснення педагогічної діяльності на високому рівні, заснованої на творчому поєднанні вихідних складових, що веде до досягнення результатів у конкретних умовах навчання, і є сутністю педагогічної майстерності в навчанні» [13, с. 73].

В інших авторів педагогічна майстерність розглядається як сукупність професійних умінь викладача, що безпосередньо залежить від професійної спрямованості педагога. Педагогічну майстерність правомірно представити як сукупність певних якостей особистості викладача, які обумовлюються високим рівнем його психолого-педагогічної підготовленості, здібністю оптимально вирішувати педагогічні завдання. Тут слід наголосити, що педагогічне завдання розуміється як деякий висновок, що педагог може прийняти й реалізувати в невизначених наперед умовах. Ефективність же вирішення такого завдання складається з вибору переважного способу дії, оптимальної для даних умов, усвідомлення педагогом того, що педагогічне завдання існує лише доти, доки він його не вирішить, а вирішення означає переведення студентів у заданий стан, тобто стан, потрібний в даний момент педагогові, наприклад зосередження уваги, активізація пізнавальної активності тощо.

Оскільки педагогічна майстерність забезпечує управління педагогічними процесами, то її можна позначити як певний рівень володіння методиками, засобами та формами виховання і навчання, як похідне логіки технологічності педагогічного процесу. Майстерність педагога проявляється в реалізації основних функцій організатора, пропагандиста, наставника. Виховуючи й навчаючи студентів, викладач має свою методику, в якій кожна група методів виконує конкретну технологічну функцію: одні є базовими, інші – провідними, треті – спрямовані на корекцію або самоорганізацію діяльності студентів.

На основі теоретичних засад змісту вищої освіти, розроблених І. Я. Лернером та М. М. Скаткіним (знання, досвід, здійснення способів діяльності, досвід творчої діяльності, досвід емоційно-вольового ставлення до світу), Г. І. Хозяїнов стверджує, що зміст професійно-педагогічної освіти педагога-майстра повинен охоплювати дві сторони зазначених видів діяльності. Перша з них – це загальні елементи цих видів, якими повинен оволодіти спеціаліст; друга – спеціальні елементи видів змісту освіти. Тому автор робить висновки про те, що знання, вміння і навички педагога як складова основ педагогічної майстерності, можуть бути двох рівнів:

- набуті у процесі підготовки допрофесійної педагогічної діяльності;
- набуті у процесі професійної педагогічної діяльності.

Педагогічна діяльність здійснюється за різними напрямками: навчання, виховання, управління діяльністю студентів, – і в кожному з них може проявлятися педагогічна майстерність викладача, базовим фундаментом якої є такі елементи: зміст освіти викладача; досвід професійної діяльності; досвід прояву особистих якостей у професійно-педагогічній діяльності, тобто внутрішня модель поведінки. Логіка побудови *педагогічної майстерності* може бути представлена своєрідною формулою: «знання – досвід – особистість».

Педагогічна майстерність позиціонується як сукупність цілей, досягнення кожної з яких підвищує мистецтво педагога, а саме: стиль педагогічного спілкування, мовна культура, ораторське мистецтво, імідж викладача, його інтелектуальна ерудиція, стресостійкість тощо. Очевидно, що передбачається рівнозначність цілей, над кожною з яких працює педагог, удосконалюючи її.

Педагогічна майстерність дістає свій вияв у системному аналізі, збалансуванні й виявленні оптимального співвідношення мети, засобів і результату педагогічної діяльності у закладі вищої освіти.

Важливим і об'єктивним аспектом проблеми є дослідження структури педагогічної майстерності. Слід зазначити, що в питанні про структуру педагогічної майстерності у дослідників немає єдиної думки.

Цікава структура педагогічної майстерності, в якій виділяються дві її підсистеми:

- логіко-педагогічна, включає знання й педагогічне мислення;
- емоційно-творча, пов'язана з роботою педагога: творче самопочуття, психофізіологічні особливості педагога, педагогічна інтуїція, мистецтво спілкування.

Взаємовплив цих систем у кожному педагогічному процесі й виражає міру педагогічної майстерності. У зв'язку з цим педагогічна майстерність і як певне психолого-педагогічне утворення, рівень можливостей, який практично реалізовується через педагогічну техніку викладача.

Взаємодія, особисті якості, професійні знання, уміння, навички педагога визначають структурні елементи педагогічної майстерності досягають результату лише в процесі розвитку зазначеної структури, що є передумовою й основою педагогічної майстерності як педагогічної категорії.

Вагомим є визначення структурних компонентів педагогічної майстерності у дослідженнях І. А. Зязюна, а саме:

– гуманістична спрямованість як системоутворюючий компонент; виражається в ціннісних орієнтаціях викладача у вигляді гуманістичної стратегії при реалізації цілей педагогічної діяльності, самоствердження педагога, а також у його системі педагогічної взаємодії із студентами;

– педагогічні здібності, які забезпечують швидкість удосконалення майстерності й полегшують успішність виконання викладачем його безпосередніх функцій. Для їх удосконалення важливо акцентувати увагу на функціонуванні педагогічних здібностей на двох рівнях: репродуктивному, що характеризує вміння педагога передавати іншим знання, якими володіє він сам, і адаптивному, що містить не лише знання предмета, а й особливості його засвоєння, сприйняття й розуміння студентами, що це рівень аналізу рефлексії;

– педагогічна техніка, що спирається на знання й здібності та поєднує всі засоби педагогічної дії і взаємодії для ефективного здійснення педагогічної діяльності;

– педагогічна компетентність як показник педагогічної майстерності, що є інтеграцією досвіду, теоретичних знань, практичних умінь і важливих для педагога особових якостей. Як її змістовні компоненти можна виділити критичність мислення, потребу в самовдосконаленні, схильність до творчості, любов до професії. Компетентність становить собою динамічне явище, якісно залежне від розвитку педагогіки й суміжних із нею наук, стану культури в суспільстві [3].

Якщо компетентність є нормативною характеристикою фахівця, то поняття «педагогічна майстерність» указує, у першу чергу, на специфіку суб'єкта педагогічної діяльності, на своєрідність й унікальність його особистого внеску в розвиток освіти.

Педагогічна майстерність визначається рівнем цілісності буття й самореалізації в професії. Вона є своєрідним підсумком розвитку людини, що виражає досягнення чи повноту професійної якості. Особлива риса педагогічної майстерності – усвідомлення механізмів успішності своєї праці, себе як специфічного «інструмента» роботи з людиною.

Н. В. Кузьміною у структурі педагогічної майстерності визначено такі її складові: професійні знання, вміння, навички і володіння ними. Вважаємо, що це лише дидактичний аспект структури педагогічної майстерності.

Багатоплановість педагогічної майстерності дозволяє говорити про необхідність виявлення п'яти її критеріїв, кожен з яких характеризує зв'язки між суб'єктами педагогічного процесу й відображає основні аспекти діяльності педагога в освітньому процесі:

1. Володіння викладачем змістом і дидактикою організації педагогічного процесу виявляється у:
 - науковості, доступності, розвиваючому й виховному характері змісту;
 - встановленні внутрішньопредметних і міжпредметних зв'язків при викладі навчального матеріалу за різноманітності засобів його передачі;
 - орієнтації змісту на формування системи знань, умінь і навичок студентів, необхідних на ринку праці;
 - відборі навчального матеріалу, оптимального за змістом, із виділенням у ньому головного;
 - зв'язку нового матеріалу з раніше вивченим, актуалізації попередніх знань;
 - відповідності знань майбутній професійній діяльності студента.
2. Організація й здійснення професійно-педагогічної діяльності в процесі навчання реалізуються через володіння викладачем усіма видами навчальної діяльності в їх поєднанні, а також прояв у конструктивних, гностичних, організаційних і комунікативних уміннях, що дозволяють викладачеві вибирати оптимальні форми, методи, засоби навчання, здійснювати перебудову своєї діяльності відповідно до нових завдань, творчо відноситися до передового досвіду, проявляти індивідуальний стиль діяльності, науково організовувати свою власну діяльність і проявляти педагогічний такт.
3. Організація викладачем освітньої діяльності студентів як критерій майстерності проявляється у:
 - чіткій постановці цілей і завдань навчання та доведенні їх до свідомості студента, у виборі відповідних методів і прийомів з урахуванням можливостей, дидактичній підготовленості студентів до подолання труднощів при засвоєнні навчального матеріалу;
 - побудові навчання на основі індивідуалізації і диференціації навчальної діяльності студентів, формуванні пізнавальної самостійності в процесі аудиторної і позааудиторної роботи.
4. Стимулювання й мотивація студентів до навчання виражаються через:
 - впровадження інноваційних технологій навчання;
 - встановлення педагогічних вимог, заохочення, формування громадської думки;
 - формування стійких мотивів навчання;
 - використання різноманітних можливостей педагогічної дії в процесі формування особистості студента;
 - посилення на позитивні якості особистості студента;
 - створення комфорту в навчанні, виховання творчого ставлення до навчальної діяльності, формування професійної орієнтації студентів у навчанні.
5. Структурно-композиційна побудова освітнього процесу виражається в:
 - умінні комплексного вирішення завдань виховання, навчання й розвитку;
 - цілеспрямованому взаємозв'язку, взаємодії основних компонентів навчального процесу, що реалізується за формулою «викладач – студент – зміст»;
 - виборі доцільних засобів педагогічної комунікації;
 - чіткості й логічності переходу від одного етапу заняття до іншого засобами педагогічного діалогу;
 - підвищенні інформативності процесу навчання;
 - орієнтації на виконання студентами самостійної роботи.

Усі перелічені критерії реалізують функціональний показник майстерності педагога. Окрім цього, є ще суспільний результативно-особистісний показник, пов'язаний з результатами діяльності як педагога, так і студентів. До нього входять: успішність навчання; комплексне вирішення завдань освіти, виховання і розвитку студентів; ступінь переведення студента із рівня «об'єкт навчання і виховання» на рівень «суб'єкт навчання і виховання»; удосконалення викладачем своєї професійної діяльності; професійно-педагогічна і соціальна значущість особистості педагога.

Натомість, говорячи про рівні педагогічної майстерності для психологотипу компетентності викладача, слід зазначити, що підвищення рівня не має чітких часових меж, а пов'язаний зі зміною особистої позиції педагога, зростанням індивідуальної складової в її структурі. Показником рівня компетентності є установка педагога на самоосвіту й саморозвиток як у педагогічному, так і в особистісному та загальнокультурному векторах розвитку, що характеризуються високим показником самоосвіти педагога.

Висновки. Отже, на основі аналізу наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, які досліджували проблеми педагогічної майстерності, робимо висновок, що педагогічна майстерність – це складна, багатогранна система, яку можна змодельовати з метою її більш глибокого пізнання.

Таким чином, повнота усвідомлення глибин професії, механізмів і меж власної діяльності, будучи однією із суттєвих ознак майстерності викладача закладу вищої школи, формує здібності ставити й вирішувати (у межах своєї компетенції) професійні завдання будь-якого рівня складності – від прикладних до методологічних. Це уможливує передачу педагогічної майстерності викладача – майбутнім фахівцям в умовах вищої школи. Форми передачі досвіду різноманітні, різноаспектні, але в будь-якому випадку в них обов'язково присутні не просто опис, демонстрація, а й передача смислу, принципів, ціннісних установок, технологій педагогічної праці, що забезпечують відтворення професійних дій іншими.

Особливе місце у сходженні педагога до вершин майстерності відводиться практичній діяльності, в ході безпосереднього включення його у виконання професійних функцій. Тому ефективна організація механізму вдосконалення фахової компетентності й підвищення рівня професіоналізму викладача в інформаційно-освітньому просторі вищого навчального закладу є необхідною умовою зростання фахового цензу всього викладацького складу.

Водночас варто зазначити, що наукові розвідки щодо дослідження феномена « педагогічна майстерність викладача вищої школи» продовжуються. Добірні зерна розвитку педагогічної майстерності професійно засіяні на ниві творчості вітчизняної освіти І. А. Зязюном, проростають у наукових здобутках різних поколінь дослідників України і оновленою сторницею повертаються в практику діяльності вищої школи.

References

1. Андреев В. И. Педагогика: учебный курс для творческого саморазвития. Казань : Центр инновационных технологий, 2000. 608 с.
Andreev, V. I. (2000). *Pedagogika: uchebnyy kurs dlya tvorcheskogo samorazvitiya*. [Pedagogy: a training course for creative self-development]. Kazan, Russia : Centr innovatsionnyh tehnologij.
2. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Психология высшей школы. Минск, 1993.
Dyachenko, M. I., and Kandybovich, L. A. (1993). *Psihologiya vysshey shkoly*. [Psychology of higher education]. Minsk, Belarus.
3. Зязюн І. А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи. Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи : Монографія. Київ; Глухів: РВВ ГДПУ, 2005. С. 10-18.
Ziaziun, I. A. (2005). *Filosofiiia postupu i prohnozu osvithnoi systemy*. [Philosophy of progress and forecast of the educational system]. Pedahohichna maisternist: problemy, poshuky, perspektyvy: Monohrafiia. Kyiv-Hlukhiv, Ukraine : RVV HDPU
4. Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривонос І. Ф. та ін. Педагогічна майстерність : підручник / За ред. І.А. Зязюна. Київ : Вища шк., 1997. 349 с.
Ziaziun, I. A. (Ed.), Kramushchenko, L. V., Kryvonos I.F. et al. (1997). *Pedahohichna maisternist: pidruchnyk* [Pedagogical Skills: Textbook]. Kyiv, Ukraine : Vyscha shk.
5. Кан-Калик В. А., Никандров Н. Д. Педагогическое творчество. М. : Педагогика, 1990. 144 с.
Kan-Kalik, V. A., & Nikandrov, N. D. (1990). *Pedagogicheskoe tvorchestvo*. [Pedagogical creativity]. Moscow, Russia : Pedagogika.
6. Кузьмина Н. В. Акмеология: пути достижения вершин профессионализма. Москва : Рос. акад. управления, 1993. 73 с.
Kuz'mina, N. V. (1993). *Akmeologija: puti dostizhenija vershin professionalizma*. [Acmeology: the ways to achieve the peaks of professionalism.] Moscow, Russia : Ros. akad. upravlenija.
7. Макаренко А. С. Книга для родителей. Москва : Педагогика, 1988. 304 с.
Makarenko, A. S. (1988). *Kniga dlya roditeley*. [Book for parents.] Moscow, USSR : Pedagogika.
8. Мороз О. Г. Навчальний процес у вищій педагогічній школі : навчальний посібник. К.:НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2001. 337 с.
Moroz, O. H. (2001). *Navchalnyi protses u vyshchii pedahohichnii shkoli: navchalnyi posibnyk*. [The educational process at the higher pedagogical school: textbook] Kyiv, Ukraine : NPU im. M. P. Drahomanova.
9. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ : Педагогічна думка, 2002. 516 с.
Yarmachenko, M. D. (Ed.). (2002). *Pedahohichniy slovnyk* [Pedagogical Dictionary]. Kyiv, Ukraine : Pedahohichna dumka.

10. Педагогическая энциклопедия. Москва : Сов. энциклопедия, 1965. Т. 2. 844 с.
Pedagogicheskaya entsiklopediya. [Pedagogical Encyclopedia]. (1965). Vol. 2. Moscow, USSR : Sov. enciklopediya.
11. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності : навч. посібник. Київ : Вища шк., 2004. 335 с.
Semychenko, V. A. (2004). Psykholohiia pedahohichnoi diialnosti: navch. posibnyk. [Psychology of pedagogical activity: textbook]. Kyiv, Ukraine : Vyscha shk.
12. Сухомлинський В. О. Проблема виховання всебічно розвинутої особистості. Вибр. тв.: у 5 т. Київ : Рад. шк., 1976. Т. 1. С. 55-206.
Sukhomlynskyi, V. O. (1976). Problema vykhovannia vsebichno rozvynenoi osobystosti. [The problem of education of a fully developed personality]. Vol. 1. Kyiv, USSR : Rad. shk.
13. Хозяинов Г. И. Педагогическое мастерство преподавателя. Москва : Высшая школа, 1988. 143 с.
Hozjainov, G. I. (1988). Pedagogicheskoe masterstvo prepodavatelya. [Pedagogical mastery of the teacher]. Moscow, USSR : Vysshaya shkola.

Sholokh E. A.

*Lecture of the Department of pedagogy,
teaching methods of history and social disciplines,
T. H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium"*

THEORETICAL ASPECTS OF HIGHER SCHOOL TEACHERS' PEDAGOGICAL SKILLS DEVELOPMENT

The article deals with modern approaches to the development of pedagogical skills of teachers of higher education, presented various-vector aspects of the development of pedagogical skills in the conditions of university education. The theoretical bases of the study of the essence of pedagogical skill of high school teachers are analyzed. The structural components of pedagogical skill are defined and substantiated: humanistic orientation, pedagogical abilities, pedagogical technique, pedagogical competence as indicators of pedagogical skill. It is specified that pedagogical skill is a combination of personality and business qualities and professional competence of a teacher.

Since pedagogical skill provides management of pedagogical processes, it can be designated as a certain level of possession of methods, means and forms of education and training, as a derivative of the logic of the technological process of the pedagogical process. The mastery of the teacher is manifested in the implementation of the main functions of the organizer, propagandist, mentor. Instructing and educating students, the teacher has his own methodology, in which each group of methods performs a specific technological function: some are basic, others – leading, the third – aimed at the correction or self-organization of students.

Pedagogical skill is positioned as a set of goals, the achievement of each of which increases the art of the teacher, namely: the style of pedagogical communication, linguistic culture, oratory, the teacher's image, his intellectual erudition, stress resistance, etc. Obviously, it assumes the equivalence of goals over which each teacher works and improves it.

Pedagogical skill gets its expression in the system analysis, balancing and the optimal correlation of purpose, means and the result of pedagogical activity in the institution of higher education is revealed. A special place in the ascent of a teacher to the heights of mastery is given to practical activities, during the direct inclusion of it in the performance of professional functions. Therefore, effective organization of the mechanism for improving the professional competence and improving the level of professionalism of the teacher in the information and educational space of the higher educational institution is a prerequisite for the growth of the professional qualifications of the entire teaching staff.

Key words: *pedagogical skill, pedagogical competence, teachers of higher education.*

Одержано редакцією 10.03.2019

Прийнято до публікації 17.03.2019

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **О. К. Проніков**